

Psykologi og samfunn

Fattigdommens konsekvenser for utvikling og psykisk helse

Eric Dearing

Henrik Daae Zachrisson
Atferdssenteret, Unirand, Universitetet i Oslo

Arnstein Mykletun
Divisjon for psykisk helse, Nasjonalt folkehelseinstitutt
simon.overland@iuh.uib.no

Rundt syv prosent av alle norske familier kan defineres som fattige. Å vokse opp i en slik situasjon er forbundet med øket risiko for problemer på de fleste områder av barns utvikling, som språk, kognisjon, adferd og somatisk helse.

PÅVIRKES: En nylig publisert eksperimentell studie fant en årsakssammenheng mellom økning i foreldres inntekt og barnas skoleprestasjoner. En økning på 1000 amerikanske dollar i familiens årlige inntekt var assosiert med en økning i skoleprestasjoner på 5 %. Illustrasjon: Oda Valle

FAKTA: FATTIGE BARN

- Fattige barn har i gjennomsnitt dårligere språkutvikling og kognitiv utvikling, og klarer seg dårligere på skolen enn barn fra mer velstående familier
- Hypotesen om at familiens inntekt innvirker på foreldres kapasitet til å investere og ivareta barna sine på en god måte, og at dette i sin tur innvirker på barnas utvikling, ser ut til å finne støtte i forskning som tar høyde for kausalitetsproblematikken
- For en familie på to voksne og to barn er fattigdomsgrensen i Norge en familieinntekt etter skatt på 318 000 2008-kroner

Norge er et av verdens rikeste land. Sosiale forskjeller i Norge er relativt små sammenlignet med andre land, og historisk sett har aldri den absolutte levestandarden vært høyere. Når vi likevel sier at noen barn i Norge vokser opp i fattigdom, er dette selvsagt et definisjonsspørsmål, altså fattigdom relativt til andre i samme land på samme tidspunkt. Fattigdom defineres oftest ut fra familiens inntekt eller levekår (Frønes & Strømme, 2010). Hvis vi legger OECDs fattigdomsgrense til grunn (50 % av landets medianinntekt justert for familiestørrelse), lever 7 % av norske barn under 18 år (73 000 barn) under fattigdomsgrensen (Epland mfl., 2010), noe som utgjør 7 % av alle norske familier. For en familie på to voksne og to barn er fattigdomsgrensen en familieinntekt etter skatt på 318 000 2008-kroner. EU har en mer liberal fattigdomsgrense (60 % av medianinntekten justert for familiestørrelse), som definerer at 10 % vokser opp i en familie under fattigdomsgrensen.

Fattig oppvekst koster

Å vokse opp i fattigdom er forbundet med øket risiko for problemer på de fleste områder av barns utvikling (Dearing, 2008; McLoyd, 1998). Det gjelder både språkutvikling, kognisjon og skoleprestasjoner, adferd og sosioemosjonell utvikling, samt somatisk helse.

Fattigdom har negative konsekvenser for barns utvikling på en rekke områder, inkludert språk, kognisjon og skoleprestasjoner, og for barns adferdsvansker og sosioemosjonelle utvikling

En omfattende mengde internasjonal forskning viser at fattige barn i gjennomsnitt har dårligere språkutvikling og kognitiv utvikling, og klarer seg dårligere på skolen enn barn fra mer velstående familier (se f.eks. NICHD Early Child Care Research Network, 2005), hvilket også ser ut til å være tilfellet i Norge (Schjølberg et al., 2008; Kunnskapsdepartementet, 2007). Eksempelvis viser amerikanske studier at fattige barn i gjennomsnitt skårer 40–60 % av et standardavvik lavere på intelligenstester enn barn som aldri har opplevd fattigdom (Duncan et al., 1994).

Internasjonal forskning har vist at atferdsproblemer er overrepresentert blant barn som vokser opp i fattigdom (f.eks. Blau, 1999; Taylor et al., 2004). Dette ser også ut til å være tilfellet i Norge; tall fra *Barn i Bergen* viser at andelen barn med en psykisk lidelse var fem ganger høyere i lavinntektsfamilier enn i familier med gjennomsnittsinntekter (Heiervang et al., 2007).

Hvordan påvirkes barns utvikling av fattigdom?

Hvorfor spiller penger en rolle for barns utvikling? Det må selvsagt være både mellomliggende og bakenforliggende faktorer som forklarer sammenhengen mellom familieinntekt og konsekvenser for barns utvikling.

Økonomer har i hovedsak lagt vekt på hvordan fattigdom begrenser familiens muligheter til å investere i barnas utvikling (f.eks. adekvat kosthold eller aldersadekvate bøker og leker). På den annen side har utviklingspsykologer lagt vekt på at fattigdom medfører stress og belastning for foreldre, noe som igjen har negative konsekvenser for foreldrenes psykiske helse og omsorgsevne (Dearing, 2008).

Det er derfor interessant at risikofaktorer forbundet med fattigdom ser ut til å virke ganske spesifikt på ulike områder av barns utvikling (Yeung et al., 2002). Eksempelvis kan dårlige skoleprestasjoner hos fattige barn forklares gjennom liten tilgang på bøker e.l., og på manglende støtte hjemmefra. På den annen side kan fattige barns sosioemosjonelle sårbarhet forklares gjennom en kjede hvor fattigdom påvirker øket nivå av stress hos foreldre, som påvirker foreldres psykiske helse, som påvirker foreldrestil og oppdragerstil, som endelig påvirker barns sosioemosjonelle utvikling.

Kausalitetsproblematikk

I likhet med studier av barnehagers betydning for barns utvikling (se Zachrisson, Lekhal & Mykletun, 2011) er det i studier av fattigdom og barns utvikling en utfordring å skille kausalitet fra korrelasjon. De fleste studier på feltet er naturalistiske observasjonsstudier hvor barn i fattige og ikke-fattige familier sammenlignes. I slike observasjonsstudier kan vi selvsagt ikke utelukke at det er bakenforliggende årsaker som forklarer både lav familieinntekt og barns utvikling. Eksempelvis er jo evnenivå arvelig, og er selvsagt også i noen grad assosiert med inntektsevne.

Det finnes imidlertid eksperimentelle studier samt studier som ser på inntektsendringer for personer eller familier som er egnet til å dokumentere eventuelle kausale effekter av familieinntekt på barns utvikling. Disse studiene støtter i overveiende grad hypotesen om at familiens inntekt innvirker på foreldres kapasitet til å investere og ivareta barna sine på en god måte, og at dette i sin tur innvirker på barnas utvikling. En nylig publisert eksperimentell studie viser at det blant fattige familier var en kausal sammenheng mellom økning i foreldres inntekt og barnas skoleprestasjoner. En økning på 1000 amerikanske dollar i familiens årlige inntekt var assosiert med en økning i skoleprestasjoner på 5 % (Duncan, Morris & Rodrigues, 2011).

En klassisk studie på feltet er et naturlig eksperiment som oppsto ved at i en gruppe fattige unge og deres familier som ble studert over tid, fikk noen familier plutselig en betydelig inntektsøkning (Costello et al., 2003). Dette kom av at disse familiene bodde på et indianerreservat hvor det ble bygget et kasino hvor alle innbyggerne på reservatet fikk utbytte av overskuddet. Den plutselige inntektsøkningen førte til en nedgang i eksternaliserende symptomer, men ikke internaliserende, blant de ungdommene som på denne måten ble løftet ut av fattigdom. Tilsvarende har en studie av endring i inntekt innad i familien vist at økt familieinntekt fører til reduksjon i eksternaliserende, men ikke internaliserende, problemer blant barna (Dearing et al., 2006).

Konklusjon

Fattigdom har negative konsekvenser for barns utvikling på en rekke områder, inkludert språk, kognisjon og skoleprestasjoner, og for barns adferdsvansker og sosioemosjonelle utvikling. Selv om fattigdom er sjeldnere og mindre dramatisk i Norge enn i USA, hvor mye forskning på feltet stammer fra, er det grunn til å anta at konklusjonene er generaliserbare utenfor USA, også for Norge.

Hvordan kan vi forebygge at barn som vokser opp i fattigdom, utvikler problemer? Dette er selvsagt først og fremst et politisk spørsmål. Små inntektsforskjeller i samfunnet gir jo per definisjon også en lav andel under fattigdomsgrensen. Politiske virkemidler i Norge består blant annet i universell barnetrygd og subsidierte barnehager.

En annen strategi er å iverksette målrettede tiltak for å kompensere for uheldige følger av fattigdom. Dette er en uttalt hensikt med den universelle barnehageutbyggingen (Kunnskapsdepartementet, 2007), men det gjenstår å se om dette tiltaket har den ønskede effekten (Zachrisson, et al., 2011).

Referanser

- Blau, D. (1999). The effect of income on child development. *Review of Economics and Statistics*, 81, 261–276.
- Conger, R. D., Conger, K. J., Elder, G. H., Jr., Lorenz, F. O., Simons, R. L. & Whitbeck, L. B. (1992). A family process model of economic hardship and adjustment of early adolescent boys. *Child Development*, 63, 526–541.
- Costello, E. J., Compton, S. N., Keeler, G. & Angold, A. (2003). Relationships between poverty and psychopathology: a natural experiment. *Journal of the American Medical Association*, 290, 2023–2029.
- Dearing, E. (2008). The Psychological Costs of Growing Up Poor. *Annals of the New York Academy of Science*, 1–9.
- Dearing, E., McCartney, K. & Taylor, B. A. (2006b). Within-child associations between family income and externalizing and internalizing problems. *Developmental Psychology*, 42, 237–252.
- Duncan, G. J., Brooks-Gunn, J. & Klebanov, P. K. (1994). Economic deprivation and early childhood development. *Child Development*, 65, 296–318.
- Duncan, G. J., Morris, P. A. & Rodrigues, C. (2011). Does money really matter? Estimating impacts of family income on young children's achievement with data from random-assignment experiments. *Developmental Psychology*, preprint, No Pagination Specified.
- Epland, J., Gladhaug, M. F., Kirkeberg, M. I., Normann, T. M. & Strøm, F. (2010). Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper. *Rapporter 5/2010*. Oslo–Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Frønes, I. & Strømme, H. (2010). *Risiko og marginalisering*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Heiervang, E., Stormark, K. M., Lundervold, A. J., Heimann, M., Goodman, R., Posserud, M. B. et al. (2007). Psychiatric disorders in Norwegian 8- to 10-year-olds: an epidemiological survey of prevalence, risk factors, and service use. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 46, 438–447.
- McLoyd, V. C. (1998). Socioeconomic disadvantage and child development. *American Psychologist*, 53, 185–204.
- Kunnskapsdepartementet. (2007). St.meld. nr. 16 (2006–2007) ...og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring).
- NICHD Early Child Care Network (2005). Duration and developmental timing of poverty and children's cognitive and social development from birth through third grade *Child Development*, 76, 795–810.
- Schjølberg, S., Lekhal, R., Wang, M. V., Zambrana, I. M., Mathiesen, K. S., Magnus, P. et al. (2008). Forsinket språkutvikling. *Rapport 2008:10*. Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Taylor, B. A., Dearing, E. & McCartney, K. (2004). Incomes and outcomes in early childhood. *Journal of Human Resources*, 39, 980–1007.
- Yeung, W. J., Linver, M. R. & Brooks-Gunn, J. (2002). How money matters for young children's development: Parental investment and family processes. *Child Development*, 73, 1861–1879.
- Zachrisson, H.D., Lekhal, R. & Mykletun, A. (2011). Hva gjør barnehagene med barna? *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 48, 578–581.